
СТАТИИ

ВЪРХОВЕНСТВОТО НА ПРАВОТО ПОД НАТИСК *

Томас Матисен **

Въведение

В речта си ще обсъдя върховенството на правото, което според мен е подложено на натиск в Европа и САЩ, а също и в други части на света, в Колумбия и други латиноамерикански държави. Ще разгледам три страни на проблема: на първо място – **системите за надзор и наблюдение**, на второ място – **съдебните процедури**, и на трето – **затворите**. Ще разгледам тези аспекти в този ред, като започна със системите за наблюдение. Но за начало:

Какво е „върховенство на правото“?

Под „върховенство на правото“ имам предвид четири неща. На първо място, имам предвид, че решенията се основават на закона. Имам предвид също така, че законите се приемат от демократично избран парламент, съставен от няколко политически партии с различни убеждения. **На трето място обаче**, не е задължително вземането на решения да се основава пряко на демократично приет закон, а често това става непряко чрез законова делегация – делегиране на пълномощия за законотворчество.

Последната от трите точки, а именно че вземането на решения се основава на законова делегация, т.е. че се основава на закон, приет от парламента, който обаче делегира правомощия на друг орган, е от решаващо значение за областта на **наказателното правосъдие**. Контролът върху делегирането, например в нашите затвори (а също и в много други области на политическия живот), като цяло се основава само на прецеденти, както и на общото доверие. Въпросът е дали това е достатъчно. Често си мисля, че не е.

* Mathiesen, Thomas (2014). The Rule of Law under Pressure. – In: Marcela Quevedo (ed.), *Politica criminal y libertad*. Universidad Externado de Colombia. ISBN 9789587722109.1. S. 13–26. За целите на българския превод проф. Матисен предостави частично преработен вариант на първоначалната лекция (б. пр.).

** Професор по социология на правото в Университета в Осло, Норвегия.

Налице е и **четвърти критерий** – предвидимост. Решенията следва да бъдат предвидими. Дори ако първите три критерия – решения, основани на закон, решения, взети в демократични условия, както и законова делегация, основаваща се на прецеденти и на общо доверие – са сравнително добре удовлетворени, решенията може да не са предвидими за отделни хора или за населението като цяло. Това е една плашеща възможност. Изглежда, че най-често именно такъв е случаят с **европейската** система за надзор и наблюдение, за разлика от системата за надзор и наблюдение в **САЩ**, които, доколкото мога да преценя, имат проблеми и с другите критерии на върховенството на правото.

Би могло да се каже още много за тези понятия, но времето не ми позволява да се задълбоча. Те трябва да се имат предвид по време на цялата ми беседа.

Следене и надзор

Силно обезпокояващи са сведенията от САЩ и Англия, както и от други държави, относно събирането и следенето на информация в глобален мащаб.

Надзорът и следенето имат дълга история. Доколкото ми е известно, тяхната най-модерна фаза започва с проучване на британския вестник The Guardian. Изданието получи достъп до документ, който изисква от една от най-големите телекомуникационни компании в САЩ, Verizon, да снабди АНС (Агенцията за национална за сигурност на САЩ) с информация за всички телефонни разговори в системата си, без да предоставя съдържанието на тези разговори. Предполага се, че това съдържание не е било включено в предоставената информация – ако критериите са сходни с тези на европейската Директива за запазване на данни¹. Аз обаче съм склонен да се съмнявам в това. Продължи се с разкриването на Prism, широкообхватна програма за наблюдение на АНС, която е следяла чужденци чрез няколко големи информационни системи като Google, Windows, YouTube и др. Скайп конференцията, която провеждаме днес, вероятно се следи. Една от новините беше, че 35 чуждестранни държавни лидери, голяма част от тях европейски, са били следени. Германският канцлер Ангела Меркел беше сред тях. Германците бяха особено гневни. Немска делегация от високоставени официални лица очевидно е посетила САЩ, за да се срещне с американски колеги. Президентът Обама заяви, че германският канцлер не е под наблюдение **в момента**, което означава, че по-рано е била следена.

САЩ нарекоха предупрежденията на Едуард Сноудън предателство. Във Великобритания бяха предприети действия срещу The Guardian. Главният редактор,

¹ Директива 2006/24/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 15 март 2006 г. за запазване на данни, създадени или обработени във връзка с предоставянето на обществено достъпни електронни съобщителни услуги или на обществени съобщителни мрежи, и за изменение на Директива 2002/58/ЕО (б. пр.).

както и журналисти бяха подложени на силен натиск. Четири големи скандинавски вестници (в Норвегия, Швеция, Дания и Финландия) протестираха срещу „опасния поход на Лондон срещу свободната преса“, както норвежкят *Aftenposten* го нарече в уводната си статия от 26 август 2013 г. Юридическият факултет на Университета в Осло наскоро (2014 г.) връчи почетна докторска степен на главния редактор на *The Guardian*. Сноудън, който предупреди за следенето чрез средствата за масова информация, потърси убежище в няколко държави и получи временно убежище в Русия.

Всичко това е добре известно. От гледна точка на формата обаче това трябва да е най-големият скандал, свързан със следене, който светът е виждал. Това сериозно отвори очите на заспалата и полузаспалата публика. Няма нищо ново обаче по отношение на вида следене, който включва широко използване на интернет и електронните следи. В Европа, САЩ, Китай и в други държави – държави с върховенство на правото и държави без върховенство на правото – продължава разработването и прилагането на цяла гама от системи за следене и надзор с цел събиране на информация и знания за големи групи от населението или цели нации. Нека посоча само Европа, защото в светлината на това, което беше разкрито за САЩ, сме накарани да вярваме, че Европа е чиста като новородено. Европа не е чиста като новородено. В книгата ми, посветена на европейските системи за наблюдение, наречена „Към наблюдаваното общество“ (*Towards a Surveillant Society*), която преди известно време се появи на английски език в Англия чрез *Waterside Press* (2013 г.),² изброявам голям брой широкообхватни системи за наблюдение или предписаните в Европа принципи за следене и надзор. Ще кажа няколко думи за най-важните от тях:

ШИС – Шенгенска информационна система, е система за недопускане на нежелани чужденци от държави извън ЕС. Въпреки че не е член на ЕС, Норвегия участва в тази система. Съществува шенгенска граница, която загражда европейските държави, които са членки на ЕС (и няколко, които не членуват в Съюза, като Норвегия). За да се влезе в Европа през тази граница, са необходими виза и други документи. Шенгенската граница е строго охранявана и контролирана от полицията. В рамките на шенгенската граница обаче пътуването по принцип е свободно. Една норвежка магистърска теза (на *Renate Weijset*), на която бях ръководител, разкри, че сигурността в рамките на закона и правните гаранции може лесно да бъдат жертвани³.

Имайте предвид, че **ШИС-II**, която беше въведена наскоро (2014 г.), е много по-усъвършенствана система за преглед на данните за пътуващите. Наред с други не-

² **Mathiesen, T.** *Towards a Surveillant Society. The Rise of Surveillance Systems in Europe.* Waterside Press, 2013.

³ **Wejset, R.** *Digital Festning Europa – En studie av informasjonssamarbeidet i Schengenrådet, dets kontrollører og effekter.* Masteravhandling i retts sosiologi, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo, 2013.

ща тя сема и биометрични данни. Със сигурност актуалното (2015 г.) увеличаване на броя на бежанците, дължащо се на сериозни граждански войни (Сирия) и други условия, доведоха Шенгенската информационна система почти до срив, което показва под какъв натиск се намира върховенството на правото в областта на бежанските въпроси, когато хората са в движение. Няколко европейски държави поставиха бодлива тел, която да предотврати пресичане на границите им от бежанци и мигранти на път към Северна Европа. Други значително затегнаха разрешителните си режими за влизане в страната. Не се знае кога тази ситуация ще се промени. Към момента Швеция и Норвегия също значително затегнаха разрешителния си режим. Въпреки че вероятно изграждането на огради от бодлива тел и въвеждането на по-строги изисквания при преминаване на границите са резултат на законодателни промени, до голяма степен те бяха така бързо приети, че това поставя върховенството на правото под голям натиск. Със сигурност може да се каже, че Шенгенските правила в момента не функционират съобразно принципите на върховенството на правото. Тече дискусия за това как Шенгенските правила могат да бъдат бързо и драстично променени. Британската организация за граждански свободи Statewatch⁴ отбеляза в декемврийското си интернет издание (2015 г.): „Нашите граждански свободи са под непрекъснатата заплаха. През последната година установихме, че Европейският съюз планира да задържа мигранти без документи, насилствено да сема пръстови отпечатъци от търсещите закрила по границите, разкриха се предложения държави да декодират интернет комуникациите и да получат отдалечен достъп до различни компютри“.

Система СИРЕНЕ (SIRENE) – съкращение от Система за изискване на допълнителна информация от националните регистри (Supplementary Information Request at National Entries). Тя се състои от полицейски звена във всяка от държавите в Шенген, които обменят помежду си ключова информация. За нея не се знае почти нищо, освен че вероятно се обмена всякаква информация в големи количества.

ВИС – Визова информационна система, е база данни, съдържаща информация, включително биометрични данни, от граждани на трети страни, които искат да им бъде издадена виза и желаят да влязат в Шенгенското пространство. По отношение на трети страни чрез ВИС са възможни два вида проверки – за потвърждаване на самоличност и за установяване на самоличност. *Потвърждаването* на самоличност се състои от проверка, извършвана чрез самостоятелна биометрична съпоставителна система (BMS), при която пръстовите отпечатъци са сканирани на гранично-пропускателен пункт, за да се провери съпадението им с биометричните записи, приложени към визата. Тази проверка трае няколко секунди. *Установяването* на самоличност включва сравняване на пръстовите отпечатъци, снети на гранично-пропускател-

⁴ <http://www.statewatch.org/news/newsfull.htm> (6. пр.).

ния пункт, с цялата база данни и трае около 10 минути. Тази база данни съдържа около 70 милиона пълноценни биометрични записа. Шенген заедно с ШИС-II и ВИС представлява своеобразен европейски буфер за трети държави и работи върху „обща техническа платформа“, каквото и да значи това. Отново ще отбележа, че настоящото увеличение на броя на търсещите закрила в Европа, което представлява най-голямото преселение на хора след Втората световна война, следва да се има предвид, когато говорим за върховенството на правото. Върховенството на правото е подложено на голям натиск и изглежда лесно да се пропука.

Европол – компютърните системи на Европол имат три бази данни: първата е централна информационна система, съдържаща стандартизирана и по-малко стандартизирана информация за осъдени лица, заподозрени и „почти заподозрени“⁵; втората – редица всеобхватни работни досиета, които съдържат хиляди или десетки хиляди души или големи групи от хора; и третата – индексна система за навигация през този информационен масив. Работните досиета са от изключително значение. През 2004 г. Европол поддържаше около 18–19 работни досиета, съдържащи информация за общо 146 143 души. Например около 10 000 бяха регистрирани в работно досие, озаглавено „Ислямски тероризъм“, 22 599 – в работно досие като „турци“. При определени условия е допустимо да се съхранява информация за раса, религиозни или други убеждения, сексуален живот, политически възгледи или членство в различни движения.

„Евродак“ е автоматизирана система за сваляне на пръстови отпечатащи, която съдържа пръстовите отпечатащи на всички лица над 14-годишна възраст, търсещи убежище. Тя дава възможност на държавите да идентифицират кандидатите за международна закрила и лицата, които са задържани във връзка с „незаконно преминаване“ на външната граница на Съюза. Така може да се установи дали лице, търсещо международна закрила и заловено като незаконно пребиваващо, вече е подало молба за международна закрила в друга държава – членка на ЕС. Норвегия също участва в тази система. Норвежкият Aftenposten наскоро съобщи, че норвежката Агенция за чужденците „нарушава закона“, тъй като не следва правилата, отнасящи се до заличаването. Подобно на Шенгенските договорености, системата за пръстови отпечатащи „Евродак“ вече има – при сериозното увеличаване на броя на бежанците в цяла Европа – значителни проблеми да борави с данните, които притежава, и едновременно с това да спазва закона.

Европейската директива за запазване на данни дава основание за изграждане на система за запазване на изключително подробна информация за всички граждани на дадена страна за дълъг период – до две години – по отношение на всички телефонни обаждания, всички имейли, използване на интернет и други подобни. След парла-

⁵ Statewatch Analysis 2007.

ментарен дебат Норвегия взе решение да се присъедини към нея и планира въвеждането ѝ. Въпреки това, тъй като имаше доста протести, Съдът на Европейският съюз оцени законосъобразността на Европейската директива за запазване на данни и прецени, че тя е незаконосъобразна с оглед на принципа на пропорционалността. Големият въпрос сега е какво ще правят отделните държави, които са заинтересовани от запазването на данни. Предчувствието ми е, че те ще намерят начин да смекчат директивата, така че, вече преработена, тя да премине теста за законосъобразност.

Резервационни данни на пътниците (PNR) събира данни, предоставени от пътниците от всички полети, пресичащи границата (или преминаващи близо до нея) на американска територия. Информацията се подава към Министерството на вътрешната сигурност. През 2012 г. е постигнато споразумение с ЕС; самият ЕС вече има споразумения с Канада и Австралия. В момента се подготвя предложение за нова Система за резервационните данни на пътниците **между държавите – членки на ЕС**, наречена EU PNR. Има дори дискусия за събиране на **резервационни данни за пътуващите с влакове и кораби**, така че накрая само пешеходците и колхозците ще пътуват нерегистрирани.

Хагската програма се основава на т. нар принцип на достъпност – всички налични данни (разузнавателна информация), притежавани от правоохранителен орган на една държава членка, трябва да бъдат на разположение на всеки друг държавен орган в ЕС. Програмата съдържа наднационален план относимата разузнавателна информация по принцип да стане достъпна за всички държави – членки на ЕС – да бъде леснодостъпна и лесноизползваема през границите на Съюза. Този принцип трябва да се спазва където и когато е възможно в рамките на ЕС. Принципът на достъпността е дефиниран в Хагската програма по следния начин: „Методите за обмен на информация следва да използват изцяло нова технология и да бъдат приложими към всеки тип информация, когато това е уместно, чрез взаимен достъп или взаимно свързване на националните бази данни, които трябва да са оперативно съвместими или директно достъпни онлайн, което предполага и достъп на Европол до съществуващите бази данни на Европейския съюз, като например ШИС“.

Договорът от Прюм⁶, по който Норвегия е страна, е изключителен пример за система за реципрочен обмен на данни. Тя е свързана с взаимния обмен на ДНК профили и други видове специфична информация между различни държави в ЕС и се

⁶ Договорът от Прюм, сключен на 27.05.2005 г. между Австрия, Белгия, Франция, Германия, Люксембург, Холандия и Испания, е споразумение, известно под името „Шенген-3“. Понастоящем към него са се присъединили над 20 държави, включително Норвегия. България е страна по него от 9.03.2009 г. Споразумението е за обмен на данни за ДНК профили, пръстови отпечатъци и автомобилни регистрации на заподозрени в рамките на борбата с тероризма и международната престъпна дейност (б. пр.).

основава на принципа на взаимен обмен на информация между различни европейски държави. Той, имайте предвид, съдържа многобройни възможности за погрешно регистриране.

Бих могъл да продължа: **статия в сп. „Шпигел“**, разработена въз основа на информация, изтекла от разкритията на Сноудън, съобщава, че е налице тясно сътрудничество между разузнавателните служби в Германия и американската АНС, включително чрез „използване на шпионски софтуер от страна на САЩ“. **Публикация във в. „Гардиън“**⁷ съобщава, че „9000 местни екстремисти“, „много от които (...) без криминално досие“ са регистрирани в база данни: „Групата на хората с анти-капиталистически убеждения е само една от тези, наблюдавани от отдела“.

Наистина екстремизмът може да доведе до реален тероризъм и поради това да бъде много опасен, точно както показаха неотдавнашните терористични актове в Париж (петък, 13 ноември 2015 г.), където бяха убити около 130 души, а няколко души бяха ранени. Именно в такива моменти обаче е от изключително значение да запазим живо върховенството на правото като основна ценност на западното право и начин на мислене. Трябва също да се отбележи, че **шведската система ФРА** (съкращение от Forsvarets Radioanstalt – радиосистемата, използвана от Министерството на отбраната) регистрира всички съобщения от електронната поща, които пресичат шведската граница – включително много от норвежките електронни съобщения, тъй като голяма част от тях често преминават през Швеция. Подобно е положението и при американската Агенция за национална сигурност. И така нататък. Главната цел на системите е борбата срещу тероризма. В моята книга „Към наблюдавано общество“ имах възможност да опиша това много по-подробно.

Две последни точки

Първата е, че много от системите почти не ни помагат да заловим терористите, **преди** да са извършили своите атаки. **След това** може би ще са от някаква полза, но не и преди деянието, дори и това да е основното им предназначение. Постепенно тероризмът се превръща в явление, присъщо на отделни, слабо интегрирани хора, които някои наричат „солови терористи“, или на малки терористични групи.

Другата главна точка е, че много други хора, които нямат мисли или планове за терористични актове – обикновени човешки същества, такива като вас и мен, които съставляват огромното мнозинство – са лесно уловими от системите. Проекторът на съмнението е насочен към мнозина и големите системи за следене и наблюдение се превръщат в заплаха за личната и правната сигурност. Върховенството на правото наистина е под огромен натиск.

⁷ <http://www.theguardian.com/uk/2013/jun/25/undercover-police-domestic-extremism-unit>).

Съдебното производство

Не само системите за наблюдение обаче допринасят за натиск върху върховенството на правото. На второ място, това се постига и с изменения на процесуалните правила. Дори в Норвегия основите на Наказателнопроцесуалния кодекс се подкопават, като се влошава положението на подсъдимия. Пример за това е законодателната промяна от 2013 г., с която се разширява възможността за използване на „допълнителна информация“, събрана чрез специални разузнавателни средства. По-рано беше недопустимо доказателства, събрани чрез наблюдение по подозрение например в тероризъм, да бъдат използвани за доказване на друго престъпление – например укриване на данъци, ако то е разкрито при същото наблюдение. Днес това е допустимо. Втори подобен пример е, че полицията може да получи разрешение за подслушване на телефонни разговори не само за тежки престъпления, свързани с наркотици, както беше дълго време, но и за редица други тежки престъпления. Подслушването на телефонните разговори може да бъде разрешено, ако предвиденото наказание за престъплението, посочено в предложението, е 10 или повече години лишаване от свобода. Трети пример се съдържа в сериозна статия на професора по право Ерлинг Йоханес Хусабо (от Университета в Берген), който прави преглед, показващ частично отпадане или опасно смекчаване на принципа за „обоснованото предположение“⁸. Има и някои други примери.

Затворите

Освен системите за наблюдение и надзор и промените в процесуалното законодателство, третият белег, че върховенството на правото е под натиск, са самите затвори. Като въведение е необходимо да се отбележи, че са налице огромни разлики между Колумбия, откъдето сте вие, моите слушатели, и Норвегия, откъдето съм аз. Наскоро научих, че при вас има повече от 250 затворници на 100 000 души население – повече, отколкото във всяка голяма европейска държава, докато ние имаме малко над 70 на 100 000. Обичайно вашите килии са пренаселени – средно от 4 до 6 души, докато в Норвегия дори двойните килии са изключение. И вие давате отпуски на вашите затворници, но ние им даваме повече отпуски и затворите ни са по-отворени. За мен обаче е важно да подчертая, че независимо от това, че нашата система на затворите е по-малка и по-хуманна, **върховенството на правото е под натиск и при нас**. То е под натиск, защото това е присъщо на затворите независимо от размера им и условията в тях. Това е нещо много важно. В много държави затворите сякаш про-

⁸ Husabø, E. J. Counterterrorism and the Expansion of Proactive Police Power in the Nordic States. – Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 2013, Vol. 14, № 1, 3–23.

цъфтят – строят се все повече, пълнят се с все по-голям брой затворници, без да разбираме защо. Ще ви разкажа за намеренията за строеж на затвори и за други инициативи в Норвегия след минути.

Нарастване на затворническата популация има навсякъде, с малки изключения в Европа, Северна Америка и други западни държави като Австралия и Нова Зеландия и др. Изключенията в Западна Европа са Финландия и може би Германия. В книгата, озаглавена „Защо затвор?“⁹ (2013), която излезе по-рано тази година, редакторът Дейвид Скот е дал статистика. През 1970 г. в САЩ е имало по-голям брой затворници от всяка друга от останалите 12 западни държави, които са изследвани – 166 затворници на 100 000 жители. Всички други страни без Финландия са имали под 100 затворници на 100 000 души население. Към 2010 г. тази картина се е променила драматично. САЩ все още са на първо място със 748 затворници на 100 000. Така бива съставено понятието „масово лишаване от свобода“. Във Финландия, от друга страна, броят на затворниците е намалял. Може би това се дължи на законодателни промени. Между 1970 и 2010 г. Германия показва сравнително стабилно ниво на затворническата популация – от около 90 затворници на 100 000 жители. **Всички останали държави показват по-малко или по-голямо увеличение на броя на затворниците.** Шест от 12-те страни са със 100 затворници на 100 000 жители, като пет от тези шест – със 133 затворници на 100 000. Норвегия показва ръст от 44 затворници на 100 000 през 1970 г. до 73 на 100 000 през 2010 г.

Тенденции към намаляване на регистрираната престъпност

Промяната в Норвегия не е сред най-впечатляващите, но едва ли беше предизвикана от сравнимо нарастване на регистрираната престъпност. Това беше показано убедително от Стиан Лид и Рейн Джон Стейне в Samfunnsspeilet (списание на Норвежкото статистическото бюро), бр. 5–6 за 2001 г.¹⁰ Те отбелязват следното: „След 2000 година настъпва значимо намаляване в регистрираната престъпност и може би трябва да се върнем цели 20 години назад, за да открием по-ниски нива от тези, които имаме днес. (...) Най-голямото нарастване беше през 80-те, когато регистрираните кражби и други престъпления срещу собствеността нараснаха значително. (...) След това общият брой на регистрираните престъпления започна значително да намалява и ако отчетем демографския прираст, престъпността днес е на същото ниво както през 90-те“.

⁹ Scott, D. Why Prison? Oxford: Oxford University Press, 2013.

¹⁰ Lid, L., R. J. Steine. Samfunnsspeilet. – Journal for the Statistical Bureau, 2011, № 5–6.

Доклад на полицията, публикуван в резултат на масовото убийство, извършено от Беринг Брейвик (NOU 2013:9) през 2011 г., подчертава приблизително същото. Под заглавие „Намалела престъпност“ докладът на полицията посочва:

„Като цяло престъпността намалява и броят на регистрираните престъпления е намалал измеримо на 1000 жители. (...) В предходни години беше отбелязан ръст на престъпността, но между 2002 и 2011 г. е налице обратна тенденция – броят на престъпленията е намалял с 24 %. Броят на дребните престъпления за същия период е намалял с 10 %“.

Статистическото бюро също има информация за различните регистрирани престъпления, която показва изменение – но като цяло – в рамките на низходяща тенденция. Най-важната тенденция в обратна посока показват сексуалните престъпления. Те бележат ръст.

Нивото на престъпността е устойчиво или намалява, а броят на затворниците расте

Дългосрочните криминологични тенденции са важни за разглеждания проблем. Статистическите тенденции може да се дължат на различни фактори – например законодателни промени, различни дейности по контрола от страна на властите и нагласите (склонността) на хората да докладват за извършени престъпления. Ако обаче си позволим да разгледаме различните видове престъпления съвкупно и на основата на дългосрочните статистически тенденции, ще открием интересно съотношение между криминалното поведение и броят на затворниците.

От една страна, криминалното поведение е устойчива (постоянна) величина или намалява значително през последните години. Основното изключение за Норвегия са сексуалните престъпления. Устойчива или низходяща тенденция може да бъде наблюдавана и в някои други държави, най-вече в САЩ и Великобритания.

Броят на затворниците, от друга страна, расте неотклонно, включително и в Норвегия: от 57 затворници на 100 000 души население, през 2000 г. през 68 затворници на 100 000 за 2005 г., до 73 на 100 000 през 2010 г. Вероятно бихте могли да кажете, че има ясна взаимовръзка – колкото повече са престъпленията, толкова повече хора има в затворите, което съответства на нашата представа за върховенство на правото. Ние обаче не откриваме подобна позитивна връзка, като изключим сексуалните престъпления.

Защо?

Защо тогава нараства броят на затворниците? В случая с Норвегия не може да се пренебрегне фактът, че ръстът на сексуалните престъпления е оказал влияние върху това. Нито пък можем да пренебрегнем факта, че сложните, модерни, трансгранични

ни престъпления и притокът (напливът) на затворници от други държави са съществени и също оказват ефект. Това е видно и от цитирания по-горе доклад на норвежката полиция (с. 69). Съмнявам се обаче, че нарастването на броя на затворниците може да бъде обяснено чрез посочените в доклада фактори. Според доклада делът на чужденците в затворите (включително задържаните под стража) почти се е удвоил между 2006 и 2012 г. – от 17 % на 32 %, докато делът на норвежците в затвора за същото време е намалял от 83 % на 68 % (включително със задържаните под стража). Делът на затворниците от други държави според полицейския доклад се свързва с това, което наричаме „престъпления против движимата собственост“, и изрично се подчертава, че „има големи вариации в степента на професионализма и организираността сред мобилните извършители на престъпления“ (с. 72). Трябва да допуснем, че мнозинството чуждестранни затворници са извършители на относително леки престъпления. Докладът на полицията посочва по-подробно, че „е трудно да се документира развитието на организираната престъпност чрез статистическите данни за престъпността“. В същото време икономическите престъпления и престъпленията против околната среда увреждат значими ценности, но едновременно с това представляват „малка част от регистрираната престъпност“.

Казано накратко, престъпленията, които се класифицират по определени критерии, със сигурност съществуват и най-вероятно застрашават основни ценности, но вероятно са и растящ мит, що се отнася до броя на засегнатите хора в нашето общество. При всички положения много от данните, които цитирах до този момент, сочат в друга или в обратна посока – към идеята, че тежката престъпност не е основната причина за нарастващия брой затворници. Предлагам следната хипотеза: **по-строгите наказания водят до по-дълъг престой в затвора и поради това до увеличаване на средния брой на затворниците на 100 000 души от населението по всяко време.**

Фактът, че в публичното пространство се очертават коренно различни картини на престъпността в обществото, включително и тази, че нарастването на тежката престъпност е в основата на нарастващия брой затворници, се дължи до голяма степен на драматизиране от страна на медиите и на политиците, чиито приоритети са отчасти различни и мотивирани от различни интереси, за разлика от статистиката, изложена по-горе.

Единици са тези, които възразяват

Върховенството на правото, с други думи, е предизвикано по няколко направления. Има ли протести срещу това? До голяма степен – не. Единици възразяват, но в голямата си част са заставени да мълчат чрез ловки и рафинирани методи, които остават отвъд обхвата на тази статия (Mathiesen, 2004¹¹). Резултатът е мълча-

¹¹ Mathiesen, T. *Silently Silenced*. Winchester: Waterside Press, 2004.

ние. Хората би трябвало да са загрижени, но не са. Повечето от тях са достатъчно удовлетворени и продължават да си гледат работата.

Това е опасна ситуация. Все още може да се каже, че в Норвегия се ръководим от върховенството на правото. Но когато основни принципи започват да се разколебават и на практика това обхваща големи части от западния свят, бихме могли, дори без да си даваме сметка, неусетно да се придвижваме към възгледи, които не са били и не са наши собствени.

Накрая една последна бележка за Норвегия. В момента имаме консервативно правителство, което се състои от две политически партии – тази на консерваторите и една дясна партия – така наречената Прогресивна партия. Министърът на правосъдието е от тази партия. Те твърдят, че у нас има опашка от хора, които чакат да изтърпят наказанията си. Тази опашка се дължи на по-продължителните присъди. Като следствие от това правителството нае **затвор в Холандия** и планира да го запълни с около 250 затворници. Само си представете: ние изнасяме затворници! Значителна група беше вече изпратена там въпреки сериозните протести. На второ място, правителството планира да изгради в кратки срокове **няколко нови затвора в Норвегия**. Очаква се новите затвори да бъдат завършени до 2017 г. и ще представляват нови затворнически отделения във вече съществуващите затвори. Правителството твърди, че прогнозите оправдават подобни мерки.

Уверявам ви: Норвегия се променя. А какво става в Швеция? Те на практика имат няколко празни затвора! Това показва колко е важна правителствената политика, когато става въпрос за затвори и наказателна политика.